

WSPÓŁCZESNA RZEŻBA LUDOWA KIELECCZYZNY W KONKURSACH I WYSTAWACH „LUDOWEJ SZTUKI RELIGIJNEJ”

Każdy kto poznał piękno i istotną wartość sztuki ludowej zgodzi się z tym, że należy dołożyć starań, by zachować to piękno, upowszechniać i wprowadzać w życie wartości tej sztuki. Tworząc nową sztukę ludową należy nie tylko szanować tradycję narodową, kontynuować ją i rozwijać w nowych współczesnych warunkach, ale przede wszystkim czerpać z niej wzory.

Kielecczyzna zawsze legitymowała się licznym gronem twórców ludowych. Nie jest to przypadek. Właśnie tu autentyczna sztuka ludowa przetrwała najdłużej w swojej najmniej skażonej współczesnością formie¹. Ów fakt tłumaczyć częściowo można zacofaniem gospodarczym i biedą mieszkańców tego regionu. Kieleckiego chłopa, a nawet mieszkańca zdegradowanego w okresie rozbiorowym miasteczka, nie było stać na zakup produkowanych przez rozwijający się przemysł fabrycznych narzędzi rolniczych, naczyń kuchennych, przedmiotów kultu religijnego. Potrzeby te zaspokajał własną produkcją, albo wymianą z miejscowym rzemieślnikiem czy samorodnym artystą wiejskim, czasem – zakupem. Stąd też na tej ziemi do dzisiaj toczą i wypalają dzbany, misy, garnki, lepią i rzeźbią świątki, malują obrazy, wykonują kwiaty do zdobienia ołtarzyków domowych, kują kraty i zawiasy². Najliczniej grupa twórców ludowych Kielecczyzny reprezentowana jest przez rzeźbiarzy i ceramików. Ośrodki tej twórczości odnotować można w miejscowościach skupionych wokół

---

¹ L. K a c z a n o w s k i, *O kieleckiej sztuce ludowej*, „Tygodnik Katolików WTK”, 1975, nr 45, s. 10.

² X *Wystaw Współczesnej Ludowej Sztuki Sakralnej Regionu Świętokrzyskiego 1973–1982*, Kielce 1982, s. 3.

Kielc, Nowej Słupi, Suchedniowa, Rędocina, Chałupek i Ostrowca Świętokrzyskiego. Niektóre przetrwały do dziś, inne wygasły bezpowrotnie.

Twórczość artystów ludowych Kielecczyzny tkwi swymi korzeniami w religii, dlatego też tematyka sakralna preferowana jest przez nich w sposób szczególny. Żywotność jej potwierdzają wyniki konkursów organizowanych od 1973 roku przez Wojewódzki Oddział Stowarzyszenia PAX w Kielcach³. Działacze tego Stowarzyszenia, jak również sympatyzujący z PAX-em etnografowie zwrócili otóż uwagę na niepokojący fakt, tzn. „*próbę nie tylko uwspółcześnienia sztuki ludowej, ale i tendencję do jej pełnego zeświecczenia*”⁴. W oparciu o taki wniosek zorganizowany został konkurs i wystawa Ludowej Sztuki Sakralnej regionu opoczyńskiego w 1972 roku. Inicjatorem pomysłu był etnograf Muzeum Okręgowego w Radomiu, dr Stefan Rosiński. W wystawie udział wzięło 14 twórców (rzeźbiarze, ceramicy, kowale i malarze) prezentując około 100 dzieł. Po wyekspozowaniu ich w lokalu Stowarzyszenia PAX w Opocznie zostały przeniesione do Wojewódzkiego Oddziału Stowarzyszenia PAX w Kielcach, gdzie wystawa spotkała się z uznaniem zwiedzających. Postanowiono kontynuować pomysł. Wojewódzki Oddział Stowarzyszenia PAX wraz ze Zjednoczonym Zespołem Gospodarczym „Veritas” zaczęły organizować coroczne konkursy i wystawy, obejmując ich zasięgiem teren województwa kieleckiego, a niedługo potem także kilku okolicznych: częstochowskiego, piotrkowskiego, radomskiego i tarnobrzeskiego.

Kolejną wystawę Ludowej Sztuki Sakralnej otwarto w Kielcach 17 czerwca 1973 roku. Następne organizowane były corocznie, z wyjątkiem roku 1983, i organizuje się je aż do chwili obecnej. W latach 1973–1974 pod nazwą „Ludowa Sztuka Sakralna”, w latach 1975–1990 – „Współczesna Ludowa Sztuka Religijna”, a od 1993 roku pod nazwą: „Ludowa Sztuka Religijna”. Mimo zmian nazwy konkurs konsekwentnie kontynuuje te same założenia programowe: tematem wywoływanych przezeń prac są przedstawienia chrystologiczne, mariologiczne oraz świętych patronów.

Prace organizacyjne rozpoczyna się z rocznym wyprzedzeniem. Do każdego twórcy wysyłany jest tzw. „Komunikat” z regulaminem konkursowym. Jego treść zawiera dość precyzyjnie określone oczekiwania organizatorów względem twórcy. W „Komunikacie” z 15 III 1974 roku czyta-

³ Stowarzyszenie PAX z dniem 28 V 1983 roku zmieniło nazwę na „Civitas Christiana”.

⁴ Józef Knapik, *Uwagi n. t. mecenatu Wojewódzkiego Oddziału Stowarzyszenia PAX w Kielcach i ZZG „Veritas” nad sakralną sztuką ludową regionu kieleckiego*, maszynopis, 1979, s. 1.

my np.: „Do konkursu zapraszamy: rzeźbiarzy ludowych, kowali, garn-carzy i malarzy.

1. rzeźbiarze – powinni wykonać rzeźby lub płaskorzeźby Chrystusa frasobliwego, postacie świętych, Ostatnią wieczerzę, Ucieczkę do Egiptu, szopki, itp.

2. kowale – krzyże przydrożne, świeczniki, itp.

3. garn-carze – Chrystusa frasobliwego, szopki, postacie świętych itp.

4. malarze – postacie świętych, kościoły (pożądane obrazy na szkłe, wymiary obrazów nie powinny przekroczyć 40 x 50 cm)”.
Przed rozpoczęciem prac przygotowawczych do III edycji konkursu, ZZG „Veritas” zaproponował organizatorom uzupełnienie tego „Komuni-katu”, a mianowicie:

„1. wprowadzenie działu „Kwiaciarnictwo” (małe formy bukietików, palm wielkanocnych)

2. wprowadzeniem działu „Wycinanka ludowa” (małe formy z mo-tywami religijnymi z uwzględnieniem regionu, np. „krzyży – karawa-ka”, w zastosowaniu do kart okolicznościowych czy np. papieru listowe-go)

3. w pkt. 5 „Tkactwo” musi być wprowadzony symbol religijny np. IHS, „Krzyż – karawaka”, motywy figuralne świętych, itp.

4. w pkt. 2 i 3 prosimy o zaznaczenie podstawy pod paschał w wys. 120 cm” (pismo do Wojewódzkiego Oddziału Stowarzyszenia PAX z dnia 28 III 1975 roku).

W związku z powyższym treść „Komunikatu” z 20 IV 1975 roku zosta-ła rozbudowana o kolejne trzy nowe działy, propozycje tematyczne, oraz pożądaną wysokość eksponatów. Brzmiał on teraz tak:

„Do konkursu zapraszamy: ceramików, rzeźbiarzy, kowali, malarzy, tkaczy, kwiaciarki i wycinankarki.

1. ceramicy – powinni wykonać Chrystusa frasobliwego, szopki, po-stacie świętych (w tym świętych polskich) itp. do wysokości 50 cm

2. rzeźbiarze – rzeźby lub płaskorzeźby Chrystusa frasobliwego, szopki, postacie świętych (w tym świętych polskich), Ostatnią wieczerzę, Ukrzyżowanie, Ucieczkę do Egiptu, do wysokości 50 cm, podstawy pod paschał np. 120 cm.

3. kowale – krzyże przydrożne, świeczniki, kraty ozdobne (format do 60 cm), podstawy pod paschał np. 120 cm

4. malarze – sceny religijne, postacie świętych, kościoły (pożądane obrazy na szkłe, format nie przekraczający 50 x 50 cm)

5. tkacze – kilimy, obrusy, serwetki, itp. używane jako dekoracje w kościołach, kaplicach z symbolem religijnym np. IHS, itp.

6. *kwiaciarki – małe formy bukietów, palm wielkanocnych, itp.*

7. *wycinankarki – małe formy z motywami religijnymi z uwzględnieniem specyfiki regionu w zastosowaniu do kart okolicznościowych, papieru listowego*".

Główny trzon ustaleń „Komunikatu” pozostaje więc w zasadzie niezmienny. W kolejnych latach jego treść uzupełniana jest jednak o szczególne oczekiwania organizatorów. Np. „*Przy wykonaniu prac należy wziąć pod uwagę zbliżające się 600-lecie Jasnej Góry, czerpiąc tematykę z bogatej historii tego sanktuarium religijnego i narodowego*” („Komunikat” z 25 V 1980 roku).

W piśmie z dnia 9 IX 1986 roku ZZG „Veritas” zwraca się do organizatora z prośbą o „*rozważenie możliwości zorganizowania przy współudziale „Veritas” konkursu sztuki ludowej w 1987 roku nawiązującego tematycznie do II Krajowego Kongresu Eucharystycznego, np. „Kult Eucharystii w Polsce”. Pragniemy w ten sposób uczcić i zaznaczyć naszą obecność w tak wielkim i znaczącym dla Kościoła wydarzeniu wspartym obecnością i autorytetem Ojca Świętego Jana Pawła II*”⁵.

Współorganizator konkursu – licząc na wzbogacenie współczesnej sztuki ludowej o nowe treści – sprawił, że „Komunikat” z 15 XII 1986 roku wprowadza nowy wątek: „*W związku z Kongresem Eucharystycznym, jaki ma się odbyć w Polsce w przyszłym roku, prosimy bardzo uwzględnić w swoich pracach temat Eucharystii*”. Ale sugestia ta nie znalazła wśród twórców większego zainteresowania. Na wystawie w 1987 roku pojawiły się nieliczne tylko realizacje tego typu, jak: *Procesja, Zostawiam Wam Eucharystię, Chrystus z kielichem, Komunia Święta, Matka Boska z Panem Jezusem*.

Kolejny „Komunikat” z 1 XII 1987 roku apeluje: „*Organizatorzy oczekują od uczestników konkursu tematów religijnych, zarówno tradycyjnych jak i związanych z aktualnymi wydarzeniami w Kościele („Rok Maryjny”)*”. Zaowocowało to ujawnieniem się w tematyce sakralnej nowej grupy przedstawień tematycznych, dotyczących wydarzeń z życia Kościoła. Pokłosie z zakresu powyższej tematyki np.: 600 lat temu, Cud w Gidlach, Kanonizacja Maksymiliana Kolbe, XX lat pontyfikatu Jana Pawła II, Boże Ciało w Kunicach – można było oglądać na wystawach już od 1980 roku.

Kolejne regulaminy rozszerzają problematykę. Ma nią być: „*Ojciec Święty – Jego pielgrzymki, spotkania z ważnymi ludźmi, nowi święci,*

⁵ Współorganizatorem konkursu i wystawy ZZG „Veritas” był do 1987 roku.

np. *Albert Chmielowski, postać Kardynała Tysiąclecia Stefana Wyszyńskiego, zdarzenia z własnych diecezji lub parafii, kapliczki przydrożne, święci nowobudowanych kościołów i kaplic* („Komunikat” z 9 XII 1989 roku). W „Komunikacie” z 10 XI 1990 roku obok wymienionej tematyki tradycyjnej zachęca się „do podjęcia tematów związanych z *Ojcem Świętym i Jego posługiwaniem. Znany jest przecież jako Proboszcz całego świata, walczący o godność każdego człowieka, zabiegający o pokój i braterstwo. Szczególnie wdzięczny temat to nauczanie papieskie, troska o rodzinę, a zwłaszcza o dzieci. Umiłowanie cierpiących i niepełnosprawnych, działania ekumeniczne, pielgrzymki i wizyty, odpoczynek pośród ukochanej przyrody. (...) Nie należy pominąć pielgrzymek do Ojczyzny i spotkań z Polakami w kraju i poza granicami*”. Wymienione wcześniej przedstawienie mariologiczne proponuje się wzbogacić o wykonanie wizerunków np. „*Matki Boskiej i Sanktuariów Maryjnych, jak: Matka Boska Kielecka (Łaskawa), Matka Boska Świętokrzyska, Matka Boska Piotrkowicka, Bogoryjska, Częstochowska, Kodeńska, Zieleniecka, Sulistawicka, Kalwaryjska*” („Komunikat” z 1991 roku). „Komunikat” z 1993 roku zachęca do podjęcia tematów związanych z ogłoszeniem roku 1994 „Rokiem Rodzin”. Organizatorzy apelują do wszystkich uczestników o wykazanie dużej pomysłowości i troski o to, aby dbając o wysoki poziom artystyczny tak tradycyjne tematy jak: Frasnoblwy, Pieta, Ucieczka do Egiptu, Ostatnia wieczerza, Św. Rodzina cechowało nowe, oryginalne, własne ujęcie.

Weryfikacja eksponatów konkursowych eliminuje prace, nie mające odpowiedniego poziomu wykonania i treści. Oceny dokonuje komisja złożona z etnografów, historyków sztuki, artystów plastyków, rzeźbiarzy.

W komisjach konkursowych na przestrzeni lat pojawiło się wiele znanych postaci, m.in. Aleksander Błachowski, Barbara Erber, Aleksander Jackowski, Halina Olędzka, Marian Pokropek, Roman Reinfuss, Stefan Rosiński. Wystawiane prace cieszyły się nie tylko zainteresowaniem indywidualnych odbiorców krajowych i zagranicznych, lecz były też kupowane przez PP. „Desa”, ZZG „Veritas”, muzea, ośrodki regionalne⁶.

⁶ Wystawom pokonkursowym towarzyszyły okazjonalne publikacje w postaci katalogów:

- *Współczesna Ludowa Sztuka Sakralna*, (IV konkurs), 1976;
- *Współczesna Ludowa Sztuka Sakralna*, (V konkurs), Kielce 1977;
- *Współczesna Ludowa Sztuka Sakralna*, (VI konkurs), Kielce 1978;
- *X wystaw „Współczesnej Ludowej Sztuki Sakralnej” Regionu Świętokrzyskiego 1973–1982*, Kielce 1982;
- *XV wystawa „Współczesnej Ludowej Sztuki Sakralnej”*, Kielce 1988;

Konkurs i wystawa „Ludowej Sztuki Religijnej” to jedna z najciekawszych prezentacji dziedzin sztuki, obejmujących współczesne malarstwo, rzeźbę, ceramikę i kowalstwo ludowe Kielecczyny. Pozostałe dyscypliny, takie jak wycinanka, kwiaciarstwo, tkactwo – reprezentowane są skromniej z uwagi na niewielką ilość czynnie w tym względzie działających twórców.

Rok 1998 zamknął 25 lat funkcjonowania tej tak ważnej i cennej inicjatywy. Dorobek tego 25-lecia podsumować można, podając liczbę zaprezentowanych prac we wszystkich dyscyplinach – 8992 i artystów – 1328⁷. Imponująco wygląda lista nazwisk twórców biorących udział w wystawach. Odnajdujemy wśród nich najbardziej znanych i często nagradzanych autorów, jak: Marianna Wiśnios, Józef Franusiak (malarstwo), Jan Barnasiewicz, Marian Brudek, Feliks Rak, Józef Kaczmarek, Tadeusz Żak (rzeźba) czy Helena Kaczmarska, Stefan Kwapisz, Stefan Sowiński, Stanisław Seweryński (ceramika). Ta generacja artystów o wiejskim rodowodzie wychowana w atmosferze religijności wykruszyła się już całkowicie. Miejsce ich zajęli młodszy. W wielu przypadkach są to jednak kontynuatorzy tradycji rodzinnych, podtrzymujący i pielęgnujący tradycje środowiska, z którego się wywodzą.

Od pierwszego konkursu zdominowała inne działy twórczości rzeźba (zob. tabela 2). Zajmuje się nią dość znaczna liczba twórców (zob. tab. 1), używając różnorodnej materii. Najczęściej jest to drewno i glina, rzadziej kamień zw. pińczowskim. Jak liczna jest to grupa rzeźbiarzy podają wyka-

-
- XVIII wystawa „Współczesnej Ludowej Sztuki Sakralnej”, Kielce 1991;
  - XX wystawa „Ludowej Sztuki Religijnej”, Kielce 1993;
  - XXV wystawa „Ludowej Sztuki Religijnej”, Kielce 1998.

Informacje o wynikach konkursów oraz wystawach pokonkursowych znajdują się w relacjach prasowych zamieszczonych w dziennikach: „Słowo Ludu”, „Echo Dnia”, „Słowo Powszechnie”, tygodnikach: „Zorza”, „WTK”, miesięcznikach: „Przemiany” (wydawanych w Kielcach w latach 1970–1987), „Ikar” (wydawanych w Kielcach od 1993 roku), oraz kwartalniku „Twórczość Ludowa”.

W oparciu o konkursy i wystawy organizowano sesje popularnonaukowe:

- 14–15 VI pod hasłem „Problemy współczesnej sztuki ludowej w Polsce”. Prelegentami byli m.in. prof. dr Józef Chałasiński, mgr Aleksander Jackowski – red. Wydawnictwa PAN „Sztuka Ludowa” oraz dr Stefan Rosiński – dyr. Muzeum Wsi Radomskiej,
- 25 VI 1979 pod hasłem „Kultura ludowa, tradycje i współczesność 35-lecia PRL”. Prelegentami byli m.in. dr Marian Pokropek i dr Anna Kuczyńska z Zakładu Etnografii Uniwersytetu Warszawskiego,
- 22 VI 1985 pod hasłem „Religijna sztuka ludowa wartością współczesnej kultury polskiej”. Prelegentami byli m.in. prof. Roman Reinfuss – Instytut Sztuki PAN, dr Bohdan Kohutnicki, dr Stefan Rosiński.

⁷ Zygmun t N o c o ń, XXV wystawa „Ludowej Sztuki Religijnej”, Kielce 1998, s. 3.

zy twórców ludowych, zamieszczone w katalogach wystaw z 1982, 1988 i 1993 roku. Wykazy uwzględniają nazwiska wszystkich autorów (województwa: kieleckie, częstochowskie, piotrzkowskie, radomskie, tarnobrzeskie), biorących udział w wystawach od 1973 roku z podziałem na dyscypliny. Wśród nazwisk są nieżyjący, aktualnie tworzący, jak i ci, którzy żyją, ale zaprzestali tworzyć. Oto liczba twórców wystawiających w poszczególnych dyscyplinach i okresach:

Tabela 1

Rodzaj uprawianej dyscypliny	Rzeźba	Ceramika	Malarstwo	Kowalstwo	Kwiaciarstwo
Lata	N	N	N	N	N
1973-1981	84	18	11	8	16
1973-1988	126	26	24	12	17
1973-1993	158	28	34	18	20

Widać, że na przestrzeni lat liczba osób podejmujących twórczość we wszystkich działach wzrasta.

Liczbę uczestników konkursu w rozbiciu na poszczególne lata wyszczególnia tabela 2.

Analizując tę tabelę można zauważyć⁸ w jakich latach konkurs oraz wyszczególnione w niej działy twórczości przechodzą kryzys, a kiedy osiągają pełny rozkwit. Najbardziej owocne pod względem liczby uczestników były konkursy w latach 1976 i 1985. W każdym z nich wzięło udział po 79 twórców o zdecydowanej przewadze artystów, zajmujących się rzeźbą i ceramiką. Spadek liczby uczestników w konkursie – zaledwie 33 osoby – odnotowano w 1995 roku. Tabele 1 i 2 potwierdzają też niestabnące zainteresowanie twórczością ludową, jak również konkursem na Kielecczyźnie oraz potrzebę kontynuacji działania. Warto wspomnieć, że niektórym biorącym udział w konkursie autorom uprawianie jednej dyscypliny nie wystarcza. Są tacy, którzy równocześnie rzeźbią

⁸ Tabelę 2 sporządzono na podstawie protokołów z posiedzeń komisji konkursowych z lat 1973–1998, znajdujących się w archiwum Katolickiego Stowarzyszenia „Civitas Christiana” w Kielcach.

Tabela 2

Rok	Malarstwo	Rzeźba	Ceramika	Kowalstwo	Kwiaciars- stwo	Tkactwo	Wycinanka	SUMA
	N	N	N	N	N	N	N	
1973	5	24	7	3	-	-	-	39
1974	8	23	8	3	-	-	-	42
1975	7	20	11	2	5	15	-	60
1976	2	46	15	6	8	-	2	79
1977	2	42	10	-	1	-	-	55
1978	2	35	8	1	-	-	-	46
1979	1	34	8	1	-	-	-	44
1980	6	37	8	6	-	-	-	57
1981	6	20	7	1	12	-	-	46
1982	3	26	9	2	4	-	-	44
1984	12	42	8	2	7	-	-	71
1985	12	45	15	2	5	-	-	79
1986	8	40	16	3	5	-	-	72
1987	9	42	13	4	6	-	-	74
1988	10	37	13	4	5	-	-	69
1989	8	24	14	3	5	-	-	54
1990	3	28	14	2	6	-	-	53
1991	8	27	13	3	5	-	-	56
1992	10	36	11	4	4	-	-	65
1993	4	17	8	4	4	-	-	37
1994	3	22	9	3	-	-	-	37
1995	4	18	10	1	-	-	-	33
1996	6	34	9	2	-	-	-	51
1997	7	26	9	-	-	-	-	42
1998	6	35	9	3	2	-	-	56
SUMA	152	780	262	65	84	15	2	1361

i malują (J. Franusiak, D. Mostowiec, J. Domińczyk, A. Wdowiak, T. Żak), lepią w glinie (W. Berus), rzeźbią, malują i piszą (Z. Purchała), rzeźbią i piszą (F. Rak). Stąd w wykazach uczestników zamieszczonych w katalogach wystaw dostrzegamy te same nazwiska w różnych działach twórczości.

Założenia programowe konkursu jasno określają tematykę. Twórca, znając wymagania organizatorów, może pozwolić sobie na komfort jedynie w wyborze treści. Nic więc dziwnego, że realizacje powtarzają się, są podobne tematycznie, różnią się jednak w sposobie interpretacji i wykonania. Można zadać pytanie jakie przedstawienia są najchętniej realizowane i czy częstotliwość realizacji danego przedstawienia wynika z tradycji regionu?

W krótkiej nocie umieszczonej w zaproszeniu na wystawę „Ludowa Sztuka Sakralna” z 1974 roku czytamy: „*Najczęściej powtarzającym się tematem jest Frasnoliwy, Ukrzyżowany, Ostatnia wieczerza, Pieta czy Św. Rodzina*”. A w zaproszeniu na II wystawę „Współczesna Ludowa Sztuka Sakralna” z 1975 roku: „*Najczęściej powtarzającym się tematem jest Frasnoliwy, Pieta, Św. Rodzina*”. W katalogu IV wystawy „Współczesna Ludowa Sztuka Sakralna” z 1976 roku autor wstępu, dr Stefan Rosiński, podaje inny zestaw: Chrystus Frasnoliwy, Ukrzyżowany, Ostatnia wieczerza, Ucieczka do Egiptu, Matka Boska. W publikacjach dokumentujących pozostałe konkursy częstotliwość podejmowanych tematów jest pomijana.

Analiza materiału wystawienniczego z lat 1994–1998, tj. tytułów autorstwa kieleckich rzeźbiarzy pozwala na dokonanie podziału rzeźb w obrębie grup tematycznych. Dostrzega się przedstawienia: pasyjne, biblijne, świętych patronów, maryjne, a więc te, które od lat funkcjonują w rzeźbie ludowej. Współcześnie uzupełniają je przedstawienia dokumentujące wydarzenia z życia Kościoła.

Liczbę rzeźbiarzy tylko z województwa kieleckiego biorących udział w wystawie w omawianym przedziale czasowym ilustruje tabela 3.

Z tabeli wynika, że grupę 115 uczestników wystaw w latach 1994–1998 stanowi 73 rzeźbiarzy i 42 ceramików.

Tabela 4 ilustruje liczbę przedstawień eksponowanych na wystawach z podziałem na grupy tematyczne.

Ogółem na wszystkich dotychczasowych wystawach zaprezentowano 502 rzeźby autorstwa 115 rzeźbiarzy, w tym 203 wykonane w ceramice przez 42 autorów oraz 209 w drewnie przez 73 autorów.

Liczbę eksponowanych prac charakteryzuje z roku na rok nieznaczny wzrost, przy czym należy zauważyć, że liczba tworzących je do liczby eksponowanych przez nich prac jest dość skromna. Średnio w roku udział

Tabela 3. Twórcy z woj. kieleckiego na Wystawach

Twórcy	rzeźbiarze	ceramicy	Suma
Rok	N	N	N
1994	15	9	24
1995	13	9	22
1996	18	8	26
1997	12	8	20
1998	15	8	23
Σ	73	42	115

w konkursie bierze 14 rzeźbiarzy i 8 ceramików z województwa kieleckiego.

Zdecydowanym powodzeniem wśród rzeźbiących cieszą się przedstawienia pasyjne; pokazano je w 159 rzeźbach. Miejsca kolejne zajmują przedstawienia biblijne (135), wizerunki świętych patronów (114), maryjne (69). Jest też 25 przedstawień o tematyce, dokumentującej wydarzenia z życia Kościoła.

PRZEDSTAWIENIA PASYJNE

Wśród przedstawień pasyjnych, opisujących Mękę Chrystusa, najczęściej podejmowanym tematem był apokryficzny motyw Frasobliwego (83 realizacje, w tym 47 w drewnie oraz 36 w ceramice). Wspólną ich i charakterystyczną cechą jest ukazanie nagiej, siedzącej sylwetki Chrystusa, okrytej perizonium. Głowę siedzącego podpira dłoń, zaś cała ręka wsparta jest na kolanie, bądź na drugiej ręce ułożonej poziomo na obu kolanach. Właściwie ta forma nie odbiega od tradycyjnego wzoru, różnice między realizacjami dostrzegane są w sposobie indywidualnego organizowania bryły i wykorzystywania środków, podkreślających jej wyraz. Można odnotować zaledwie pojedyncze przykłady, kiedy to niektórzy artyści (Grzegorz Król, Władysław Berus) odstępując od wzoru przedsta-

Tabela 4. Tematy prac ekspozycyjnych na Wystawach

Rok ekspozycji	1994			1995			1996			1997			1998			SUMA		
	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ
Przedstawienia																		
pasyjne	14	12	26	16	16	32	15	23	38	11	18	29	16	18	34	72	87	159
biblijne	14	16	30	12	19	31	7	18	25	9	15	24	8	17	25	50	85	135
świętych patronów	9	8	17	10	8	18	7	17	24	7	22	29	5	21	26	38	76	114
maryjne	7	2	9	5	10	15	10	6	16	7	4	11	3	16	19	31	38	69
z życia Kościoła	-	3	3	-	1	1	1	3	4	8	4	12	3	2	5	12	13	25
SUMA	44	41	85	43	54	97	40	67	107	42	63	105	35	74	109	203	209	502

Tabela 5. Przedstawienia pasyjne

	Rok ekspozycji	1994			1995			1996			1997			1998			SUMA		
		C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ
1	Tytuł przedstawienia	6	7	13	8	7	15	7	11	18	7	11	18	8	11	19	36	47	83
2	Frasobliwy	1		1			1	1	1	2			1		1	3	1	4	
3	Chrystus przy słupie																		
4	Pan Jezus związany				1	1	2		1	1		1	1	1	1	2	3	5	
5	Pan Jezus obnażony				1		1									1		1	
6	Chrystus z krzyżem	1	1	2	2	1	3	2	1	3	1	1	2	2	2	8	3	11	
7	Upadek pod krzyżem	1	1	2	2		2				1		1		1	4	2	6	
8	Golgota							1		1						1		1	
9	Ukrzyżowanie	1	1	2	2	2	2		3	3						1	5	6	
10	Niewiasty pod krzyżem	1	1	2											1	1	1	2	
11	Męka Pańska					1	1			1		1					2	2	
12	Zdjęcie z krzyża	1	1	2								1	1				2	2	
13	Pan Jezus w ciemnicy										1	1					1	1	
	Pieta	3	3	6	2	4	6	4	5	9	2	3	5	4	5	9	15	20	35
	SUMA	14	12	26	16	16	32	15	23	38	11	18	29	16	18	34	72	87	159

wiają postać siedzącego Chrystusa całkowicie okrytego tkaniną, bądź całkowicie pozbawionego okrycia.

Równie często podejmowany był motyw Piety – matki oplakującej śmierć ukochanego syna (35 realizacji, w tym 20 w drewnie, 15 w ceramice). I tu praktycznie tradycyjny wzór pozostaje niezmienny. W sposobie ujęcia tematu wyczuwa się dwa typy przedstawienia postaci Madonny. Raz jest prostą „wiejską babą” w zapasce (Janina Gozdecka, Zdzisław Purchała, Henryk Rokita), innym razem wyniosłą damą w bogato zdobionym stroju (Antoni Baran, Krystyna Mołdawa).

Kolejne przedstawienia opisujące Mękę Chrystusa: Chrystus z krzyżem (11 realizacji, w tym 3 w drewnie i 8 w ceramice), Chrystus pod krzyżem (6 realizacji, w tym 2 w drewnie i 4 w ceramice), Ukrzyżowanie (6 realizacji, w tym 5 w drewnie i 1 w ceramice).

Chrystus z krzyżem przedstawiany jest jako pojedyncza figura, dźwigająca krzyż na ramieniu (Józef Zganiacz, Wojciech Grzędowski, Władysław Berus). Niekiedy występuje w sąsiedztwie niewiasty, ocierającej chustą Jego twarz (Jan Domińczyk). Przedstawienia Chrystusa pod krzyżem nie wnoszą nic szczególnego. Są powtórzeniem od lat znanego układu, leżącej postaci przygniecionej ciężarem krzyża (Barbara Batugowska, Piotr Solarz).

Temat Ukrzyżowania to przede wszystkim kompozycje wielofigurowe, ukazujące sylwetkę Chrystusa rozpiętego na krzyżu w obecności świętych, zrozpaczonej Matki i innych niewiast lub uzbrojonych wojowników (Tadeusz Żak, Marian Brzeziński, Antoni Baran).

Inne realizacje, jak Chrystus przy słupie, Pan Jezus związany, Pan Jezus obnażony, Męka Pańska, Zdjęcie z krzyża, Pan Jezus w ciemnicy – wykazują również indywidualny charakter, różnią się sposobem ujęcia, lecz nieznaczna ilość ich wykonań świadczy, że trudno mówić o większym zainteresowaniu tematem.

Krystyna Mołdawa – *Pieta*

Tabela 6. Przedstawienia biblijne

Lp.	Rok ekspozycji	1994			1995			1996			1997			1998			SUMA			
		C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	
1	Zwiastowanie		1	1					1	1								2	2	2
2	Trzej Królowie		1	1			1				1	1	2		1	1	2	3	5	5
3	Ucieczka do Egiptu	2		2	4	4	8	3	1	4	2	1	3	4	4	8	15	10	25	25
4	Święta Rodzina	3	1	4		2	2	1	4	5	1	1	1	1	1	2	6	8	14	14
5	Chrzest Chrystusa	1		1		1	1		2	2		1	1			1	4	5	5	5
6	Chrzest św. Jana		1	1								2	2				3	3	3	3
7	Kazanie na górze											1	1				1	1	1	1
8	Jonasz		1	1	1	1	1								1	1	2	3	3	3
9	Mojżesz	1	1									1	1		1	1	3	4	4	4
10	Abraham	1	1	1		1	1									1	1	2	2	2
11	Chrystus nauczający				1	1	1									1	1	1	1	1
12	Jezus wśród apostołów		1	1													1	1	1	1
13	Uczta w Emaus					1	1										1	1	1	1

PRZEDSTAWIENIE BIBLIJNE

W grupie takich przedstawień biblijnych najczęstsze to: Ucieczka do Egiptu (25 realizacji, w tym 10 w drewnie i 15 w ceramice), Ostatnia wieczerza (20 realizacji, w tym 8 w drewnie i 12 w ceramice), Adam i Ewa (15 realizacji w tym 13 w drewnie i 2 w ceramice), Św. Rodzina (14 realizacji, w tym 8 w drewnie i 6 w ceramice), Dobry pasterz (11 realizacji, w tym 5 w drewnie i 6 w ceramice).

Henryk Rokita - *Adam i Ewa*

Brak w nich cech charakterystycznych, natomiast wyczuwa się podobieństwo w rozwiązaniach formalnych. I tak Ostatnia wieczerza oparta jest na znanym schemacie obrazu Leonardo da Vinci. Postacie świętych rozmieszczane są wzdłuż trzech krawędzi prostokątnego stołu (Władysław Berus, Krystyna Mołdawa) lub półkoleście wzdłuż jednej krawędzi (Jan Domińczyk). Zupełnie odmienną propozycję spotkamy w realizacjach Antoniego Barana, który w zwartym klocku drewna opracowuje kielich. Ścianę kielicha tworzą apostołowie twarzą zwrócenii do jego wnętrza, zaś dno kielicha pełni rolę stołu zastawionego jadłem.

Temat Adam i Ewa realizowany jest w dwóch wariantach, częściej

Tabela 7. Przedstawienia świętych patronów

Lp.	Rok ekspozycji	1994			1995			1996			1997			1998			SUMA				
		C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ		
1	Św. Agata														1	1			1	1	1
2	Św. Agnieszka							1	1										1	1	1
3	Św. Ambroży											1	1						1	1	1
4	Św. Andrzej	1		1													1				1
5	Św. Andrzeja Bobola														1	1			1	1	1
6	Św. Antoni	1		1	1	1	2	2	2	2	2	2	2				6	1	7	1	7
7	Św. Barbara	1		1	1	1	2	2	2	2	2	2					2	3	5	1	5
8	Św. Cecylia												1	1					1	1	1
9	Św. Felicyta											1	1						1	1	1
10	Św. Feliks							1	1	1	1	1	1				1		1	1	1
11	Św. Florian		2	2	1	2	3	2	2	2	2	1	1	2	2	1	2	1	9	10	10
12	Św. Franciszek	1		1	1	1	1	2	2	2	2	1	1	2	3	3	3	5	8	8	8
13	Św. Hubert																		2	2	2

cd. Tab 7. Przedstawienia świętych patronów

Lp.	Rok ekspozycji Tytuł przedstawienia	1994			1995			1996			1997			1998			SUMA			
		C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	
14	Św. Izydor							1	1									1	1	1
15	Św. Jadwiga									1	1	2					1	1	1	2
16	Św. Jan				1		1				2	2					1	2	3	
17	Św. Jan Chrzciciel		1	1		2	2	1	1		1							4	4	
18	Św. Jan Nepomucen				1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	2	2	1	2	5	7
19	Św. Jęzry	1		1	1		1	1	1		1					4			4	
20	Św. Józef		1	1				1	1		1	1					1	2	3	
21	Św. Kazimierz													1	1			1	1	1
22	Św. Kinga	1		1				1	1								1	2	3	
23	Św. Krzysztof	1		1				2	2		1	1	1	1	2	3	5			
24	Św. Ludwik													1	1					1
25	Św. Łukasz		1	1														1	1	1
26	Św. Małgorzata										1	1						1	1	1

z postaciami stojącymi obok drzewa (Marian Brzeziński, Zdzisław Błosiński), rzadziej – z siedzącymi (Bogdan Gębski, Henryk Rokita).

Św. Rodzina również występuje w dwóch wariantach: w jednym postaci Matki Bożej i Józefa stoją (Zdzisław Purchała), w drugim – siedzą (Krystyna Mołdawa); pośrodku Dzieciątka Jezus.

W przypadku Ucieczki do Egiptu powtarzany jest znany motyw: św. Józef prowadzący osiołka, na którym siedzi Madonna, trzymająca Dzieciątka (Jan Domińczyk, Elżbieta Klimczak, Grzegorz Król).

Można przypuszczać, że wybór tematu, jak i stopień trudności wykonania jest zależny od rodzaju użytego materiału. Niektóre tematy są bardziej preferowane przez ceramików, inne przez rzeźbiarzy. Świadczy o tym ilość wykonań tematu w danej materii. Na pewno wdzięcznym i łatwiejszym w obróbce materiałem od drewna jest glina. Stąd temat złożony, wielofigurowy, realizowany jest częściej w glinie niż w drewnie. Potwierdzają to przedstawienia: Ostatnia wieczerza czy Ucieczka do Egiptu, gdzie wielkość postaci w różnych układach może być z łatwością modelowana właśnie w glinie. Pozostałe przedstawienia biblijne nawiązują do scen z życia Chrystusa i świętych w znacznie mniejszej ilości.

PRZEDSTAWIENIA ŚWIĘTYCH PATRONÓW

Grupę tematyczną stanowi wyjątkowo pokaźna lista świętych, obejmująca aż 41 postaci (tab. 7). Wśród nich najczęściej powtarzają się: św. Florian (10 realizacji, w tym 9 w drewnie i 1 w ceramice), św. Wojciech (9 realizacji, w tym 7 w drewnie i 2 w ceramice), św. Franciszek (8 realizacji, w tym 5 w drewnie i 3 w ceramice), św. Antoni Padewski (7 realizacji, w tym 1 w drewnie i 6 w ceramice), św. Jan Nepomucen (7 realizacji, w tym 5 w drewnie i 2 w ceramice) i św. Paweł (7 realizacji, w tym 6 w drewnie i 1 w ceramice).

Można przyjąć, że ilość wykonań wizerunku świadczy o jego popularności w regionie. To przecież uroczystości kościelne, koronacje, beatyfikacje, święta obchodzone w diecezjach i parafiach często inspirują, wzbudzają chęć własnego wyobrażenia. Podobny inspirujący wpływ mają konkursy i wystawy tematyczne. Twórca wyrażając chęć udziału w konkursie szuka tematu, którym mógłby zwrócić na siebie uwagę. Stąd obok znanych świętych – orędowników pojawiają się zupełnie nowe propozycje przedstawień (św. Andrzej Bobola, św. Izydor, św. Łukasz, św. Małgorzata).

Wystawy tematyczne narzucają wykonanie konkretnej postaci. Przy-

kładem może być św. Wojciech, którego kult na Kielecczynie nigdy nie cieszył się wielką popularnością. Znaczna ilość przedstawień tego typu pojawiła się dopiero na wystawie w 1997 roku, a stało się to za sprawą ogłoszonego wówczas ogólnopolskiego konkursu dla twórców ludowych p.n. „Św. Wojciech” przez Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy (1997).

Zestawienia liczbowe pozwalają stwierdzić, że temat wizerunku świętych chętniej podejmowany jest przez rzeźbiarzy niż ceramików. Na 114 przedstawień – 76 wykonano w drewnie, tylko 38 w ceramice.

PRZEDSTAWIENIA MARYJNE

W podejmowanych realizacjach twórcy najchętniej pozostają w kręgu przedstawień tradycyjnych, tj. wizerunku Madonny i Madonny z Dzieciątkiem. Oto tradycyjne motywy w liczbach realizacji: Matka Boska (28 realizacji, w tym 17 w drewnie i 11 w ceramice), Madonna z Dzieciątkiem (15 realizacji, w tym 8 w drewnie i 7 w ceramice), Matka Boska Fatimska (5 realizacji, w tym 2 w drewnie i 3 w ceramice), Matka Boska Zebrydowska (5 realizacji w ceramice).

Marian Brzeziński – *Matka Boska Fatimska*

We wszystkich realizacjach widoczna jest chęć indywidualnego przedstawienia postaci Matki Bożej, z tym, że doznane przeżycia decydują o wyborze typu i charakteru realizowanego pomysłu: jako tej, od której oczekuje się wsparcia (Matka Boża Różańcowa), w której pokłada się wszelkie nadzieje w trudnych i złych chwilach (Matka Boska z otwartym sercem), czy też składa dziękczynienie (Matka Boska w kwiatkach, Matka Boska wśród aniołów). W znacznie mniejszym stopniu realizowane są wyobrażenia Madonny nawiązujące treścią do miejsc kultu, słynących w regionie z cudownych dokonań. „Wędrówka” figury Matki Bożej Fatimskiej po parafiach z 1996 roku przyczyniła się do podjęcia wykonania tego właśnie jej wizerunku.

Wszystkie te realizacje, mimo różnic w formie i materiale, mają wspólny motyw – przedstawienie Matki Bożej w sposób, który odwołuje się do tradycji i kultury ludowej. W tym kontekście warto zauważyć, że mimo upływu czasu i zmiany gustów, tradycyjne motywy maryjne nadal cieszą się wielką popularnością i są ważnym elementem sztuki ludowej w Kielecczynie.

PRZEDSTAWIENIA DOKUMENTUJĄCE WSPÓŁCZESNE WYDARZENIA Z ŻYCIA KOŚCIOŁA

Pomysł wprowadzenia do konkursu tego nowego tematu nie zyskał znaczniejszej akceptacji ani u rzeźbiarzy, ani i ceramików. W niewielkiej liczbie prezentowanych na wystawie prac tego typu (tab. 9) wyróżnić można trzy zakresy tematyczne: grupa przedstawień związanych z postacią papieża i jego posłannictwem, grupa przedstawień nawiązujących do lokalnych wydarzeń kościelnych (Boże Ciało w Kunicach, Nawiedzenie Matki Bożej Fatimskiej), przedstawienia współczesnych postaci Kościoła (Maksymilian Kolbe, Ojciec Pio, Ks. Jerzy Popiełuszko).

Tadeusz Świoch - *Ksiądz Jerzy Popiełuszko skazany na śmierć*

Porównując te realizacje pod względem ilości wykonań można stwierdzić, że przedstawienia z postacią papieża znacznie zdominowały pozostałe zakresy tematyczne. Spowodował to zapewne apel, zamieszczony w „Komunikacie” z 10 VI 1997 roku, który sugerował uwzględnienie w pracach V pielgrzymki papieża do ojczyzny. Efektem tego były realizacje: Biskupi u Papieża, Papież z prezydentem, Spotkanie Ojca Św. z kardynałami, Msza Św. za młodzież, Jan Paweł II przy grobie rodziców, Powitanie Ojca Św. przez prezydenta.

Wymienione tytuły, jak również pozostałe (zobacz tab. 9) to dzieła autorstwa zaledwie kilku twórców (Antoni Baran, Janina Gozdecka, Robert Chlewicki, Elżbieta Klimczak, Tadeusz Śnioch). Stanowią one wąskie grono wśród rzeźbiących, które w swoich działaniach nie trzyma się określonych wzorów, chętnie eksperymentuje, wprowadza nowe, własne prze-myślenia.

Józef Grabowski w książce *Dawna polska rzeźba ludowa* wydanej w 1968 roku stwierdza, że Kieleccyzna w porównaniu z innymi regionami Polski zaskakuje ubóstwem rzeźby. Podkreśla jednak, że jeśli chodzi o przykłady rzeźby zabytkowej – Kieleckie posiada kilka takich, które zaliczane są do najpiękniejszych okazów w Polsce. Chodzi o rzeźby, które powstawały z przeznaczeniem do kapliczek przydrożnych.

Rozwój rzeźby ludowej na Kielecczyźnie przypada na okres dwudzie-stoletnia międzywojennego i zwykle kojarzony jest z nazwiskiem kilku twórców, takich jak: Leon Kudła ze wsi Świerże Górne, Michał Grygiel z Eliaszówki oraz Józef Piłat z Dębskiej Woli⁹.

Postać Józefa Piłata (1900–1971) jest najbardziej charakterystyczna i reprezentatywna dla Kieleccyzny. Wieś z której pochodził i w której mieszkał zawsze była położona w centrum województwa kieleckiego, natomiast Świerże Górne i Eliaszówka pozostają poza nim bądź na jego obrzeżach. Piłat zaliczany jest do najwybitniejszych polskich rzeźbiarzy ludowych starszego pokolenia, uprawia świątkarstwo w konwencji wywodzącej się z tradycji dawnej rzeźby ludowej. Rzeźbić zaczynał mając 18 lat (1918 r.). W tematyce sakralnej wiernie trzymał się tradycyjnych wzorów ikonograficznych, zwłaszcza tematu Piety i Chrystusa Frasobliwego. Obdarzony był niezwykle bujną wyobraźnią, pozwalającą mu nie tylko na swobodne rozwiązywanie tematu, ale i na różnorodność jego interpretacji. „*Nie wszystkie rzeźby muszą być jednakie*” – uzasadniał¹⁰.

Odkryto go po wojnie, gdy miał już pięćdziesiąt lat. Był to czas sprzyjający wiejskim artystom, gdyż właśnie po 1945 roku mogli oni liczyć na pełne zainteresowanie ich twórczością. Konkursy, wystawy, zakupy wy-tworów sztuki i rzemiosła do zbiorów muzealnych i prywatnych kolekcji, a wreszcie umożliwienie produkcji i zbytu wyrobów stało się skuteczną podniętą do ożywienia nie tylko rzeźby, ale i pozostałych dziedzin twórczości ludowej. Konkursy inicjowane przez Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach przy współudziale terenowych rad

⁹ Barbara Erber, *Współczesna rzeźba ludowa*, Muzeum Narodowe, Kielce 1978, s. 12.

¹⁰ Barbara Erber, *Józef Piłat*, Muzeum Świętokrzyskie, Kielce 1972, s. 37.

Tabela 8. Przedstawienia dokumentujące współczesne wydarzenia z życia Kościoła

Lp.	Rok ekspozycji	1994			1995			1996			1997			1998			SUMA				
		C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ	C	Rz	Σ		
1	Tytuł przedstawienia Ks. Jerzy Popiełuszko		1	1					1	1									2	2	
2	Maksymilian Kolbe		1	1										1	1				2	2	
3	Brat Albert							1	1	1						2			2	2	
4	Ojciec Pio													1	1	1			1	1	
5	Papież Jan Paweł II				1	1		1	1	3						3			3	2	5
6	Biskupi papieża												1	1					1	1	
7	Papież i prezydent											1	1	2				1	1	2	
8	Spotkanie Ojca św. z kardynałami											1	1					1	1	1	
9	Jan Paweł II przy grobie rodziców											1	1					1	1	1	
10	XX lat pontyfikatu Jana Pawła II													1	1	1			1	1	
11	Spotkanie Ojca św. z młodzieżą													1	1	1			1	1	
12	Msza św. za młodzież											1	1					1	1	1	
13	Boże Ciało w Kunicach												1	1					1	1	
14	Epitafium Opoczyńskie		1	1															1	1	
15	Ciało i Krew - wino i chleb													1	1				1	1	
16	Narwedenie Matki Bożej Fatimskiej								1	1									1	1	
17	Od św. Piotra i Pawła do Jana Pawła II																	1	1	1	
	SUMA		3	3				1	1	1	3	4	8	4	12	3		5	2	13	25

narodowych, Cepelii, oraz muzeów, gromadzących rzeźbę ludową, odbyły się w latach 1949, 1955, 1966, 1970, 1972, 1973, 1974, 1976¹¹. Od 1967 roku organizowane są w Nowej Słupi *Dymarki Świętokrzyskie*, impreza folklorystyczna, do której na stałe włączono jarmark sztuki ludowej, prezentujący twórczość rzeźbiarzy rodzimego terenu¹². Przy okazji każdej z nich ujawniali się coraz to nowi rzeźbiarze.

W 1975 roku Longin Kaczanowski pisze: „*Jest Ziemia Kielecka zagłębiem ludowych twórców, których szeregi stale rosną*”¹³. Nie ulega wątpliwości, że kielecki konkurs i wystawy „Ludowej Sztuki Religijnej”, organizowane od 1973 roku, wywarły równie znaczący wpływ. Konkurs daje możliwość zaobserwowania, jak na przestrzeni kilkudziesięciu lat kształtuje się stopień zainteresowania twórczością ludową nie tylko wśród tworzących, ale i odbiorców. Wskazuje działy twórczości najbardziej w regionie prężne, jak również kondycję całego zjawiska (zob. tab. 2). Wreszcie potwierdza fakt, że temat i treść realizacji nie odbiegają od tematów, będących kontynuacją tradycyjnych wzorów.

Analiza materiału wystawienniczego z lat 1994–1996 pozwoliła też ustalić przedstawienia najchętniej realizowane przez twórców. Są to: *Frasobliwy*, *Uciezka do Egiptu*, *Św. Florian*, *Matka Boska*, *papież*. W każdym przedstawieniu w określonej symbolice ukryte są treści literackie. Można rozważać każdą realizację z osobna, lecz mija się to z celem. Jedno jest pewne: wszystkie mają ze sobą wiele wspólnych cech, łączą się i układają w ciąg. Są bliskie każdemu z nas. Jest tu ludzkie cierpienie, niepokój i strach przed złem, wezwanie do przemyśleń, refleksji i nadziei.

Konkurs i wystawa przedłuża żywotność sakralnej sztuki ludowej, kształtując jej wysoki poziom. Wciąga w nią najlepszych twórców Kielecczyzny, co nie jest bez znaczenia dla kształtowania gustów i wychowania plastycznego społeczeństwa.

Konkurs angażuje twórców do pracy, wzmaga ich ambicję. Wiele tego przykładów odnajdujemy w korespondencji, kierowanej do organizatora. „*Proszę również o przystanie mi zdjęć nagrodzonych rzeźb z 1993 roku, abym i ja mógł się tak nauczyć*” – pisze np. Franciszek Kasperek (list z 2 I 1994 r.). Korespondencja nie ogranicza się tylko do prywatnych próśb i refleksji twórców, niekiedy wykracza poza sprawy dotyczące konkursu. W liście z 6 VII 1979 roku Feliks Rak pisze: „*Pragnę też*

¹¹ Barbara Erber, *Współczesna rzeźba ludowa*, Muzeum Narodowe, Kielce 1978, s. 10–11.

¹² *Taż*, s. 11.

¹³ Longin Kaczanowski, *O kieleckiej sztuce ludowej*, „WTK”, nr 45, 1945, s. 10.

odpowiedzieć tym wszystkim, którzy mówią, że sztuka ludowa wygasa. Ja od urodzenia żyję i pracuję na wsi i sam należę do tych co się mianują twórcami ludowymi. Dlatego stwierdzam, że jak długo będzie istnieć wieś polska i jak długo na tej wsi będzie żył chłop polski, tak długo będzie istnieć sztuka ludowa w różnych już postaciach, bo sztuka ludowa jest we krwi i kościach chłopca polskiego. Tak było dawniej, tak też obecnie, że wiele wsi polskich było i jest głuchych na sztukę ludową, czego nie należy się obawiać, że sztuka ludowa w Polsce zginie, a to dlatego, że coraz więcej ujawnia się młodych talentów, którzy swoje prace z twórczości ludowej wystawiają na różnych wystawach i to z dużym powodzeniem”. Aleksander Jackowski w rok później na łamach „Ludu” martwił się: *„Od tempa działań w latach osiemdziesiątych będzie zależało czy w dziesięć lat później będziemy jeszcze mieli czym się opiekować”*¹⁴.

W dziesięć lat później pojawił się zupełnie inny problem, mianowicie kto się ma tym opiekować. Z roku na rok konkurs napotyka coraz więcej problemów organizacyjnych i finansowych. Od 1993 roku w każdym protokole z posiedzeń komisji konkursowych czytamy podobną adnotację: *„Jury uważa, że mimo różnych przejściowych trudności, konkursy i wystawy „Ludowej Sztuki Religijnej” organizowane przez Stowarzyszenie „Civitas Christiana” w Kielcach powinny być kontynuowane”* (protokół z 5 XII 1994 r.).

Wcześniej obecność konkursu w środowisku była oczywista, dziś to, czy będzie jego kolejna edycja czy nie – do ostatniej chwili pozostaje nie wiadomą. Zaś jak ważna to i cenna inicjatywa mówią fakty.

Nie sposób pozbawiać współczesne i przyszłe pokolenia wiedzy o kulturze własnego regionu. Tym bardziej, że program zreformowanej szkoły zakłada wychowanie człowieka twórczego, otwartego i pewnie poruszającego się w świecie wartości. Kielecki konkurs i wystawa „Ludowej Sztuki Religijnej” może stanowić świetny, przykładowy materiał dydaktyczny.

¹⁴ Aleksander Jackowski, *Pojęcie twórcy ludowego*, „Lud”, t. 64, 1980, s. 23.